

u državi iz ljeta 1921. bila je procesuirana i kažnjavana kao teže krivično djelo, odnosno zločin. Ovim radom, temeljenim na dostupnom izvornom arhivskom građivu, autorica svraća pozornost na ovaj, u hrvatskoj historiografiji zanemaren problem.

U radu "*Željeznički promet i njegova zaštita u NDH (1941.-1945.)*" Nikica Barić opisuje mjere koje su vlasti NDH, Nijemci i Talijani poduzimali u cilju zaštite željeznica. Hrvatske su državne željeznice zbog nedostatka moderne cestovne mreže i malog broja motornih vozila bile najvažnije komunikacijsko sredstvo u NDH, pa je normalno da je za ustašku vlast, te za Nijemce i Talijane, odvijanje normalnog željezničkog prometa bilo od gotovo životne važnosti. Partizanski napadi na željezničke objekte bili su mnogobrojni, raznovrsni, te kao takvi bitan dio cjelokupne partizanske strategije.

Drugi dio *Radova* posvećen je "Diskusijama" i u njima se nalaze zanimljivi članci Vladimira Posavca: "*Povijesni zemljovidi i granice Hrvatske u Tomislavovo doba*" i "*Povjesničari i povjesničari*", kao i rad Petra Bašića i Marija Keve "*O problemu postojanja jasenovačkog logora nakon 1945.*", te Engela Pala "*Novi izvori za srednjovjekovnu topografiju Požege*" i Nenada Močanina "*Osmansko-turski porezni propisi i historijska geografija*".

Uz već standardnu rubriku "Recenzije i prikazi knjiga, časopisa i zbornika" u ovom se broju *Radova* nalaze i članci posvećeni četvorici nedavno preminulih povjesničara: Peteru Hanaku (1921.-1997.), Francoisu Furetu (1927.-1997.), Ivanu Đuriću (1947.-1997.) i Fedoru Močaninu (1918.-1997.).

Na kraju ovog jubilarnog 30. broja nalazi se bibliografija svih dosad objavljenih članaka u časopisu *Radovi* i to od broja 1 (1972.) do broja 29 (1996.).

Ivica Šute

Povijesni prilozi, Hrvatski institut za povijest, sv. 16, Zagreb 1997., 338 str.

UDK 94(497.5)(05)

Osim uobičajnih rubrika ovaj 16. broj "Povijesnih priloga" sadrži i jednu više no hvalevrijednu novost. Naime, uredništvo je časopisa odlučilo u svakom drugom broju objaviti intervju s jednim poznatim stranim povjesničarom kako bi čitatelje "Povijesnih priloga" što bolje upoznalo s tijekovima i problemima svjetske historiografije. Tako se u ovom broju nalazi prvi intervju s istaknutim austrijskim povjesničarem dr. Arnoldom Suppanom o kojem će više riječi biti u daljnjem tekstu.

U prvom radu "*Trogirski trg u razvijenom srednjem vijeku*" Irena Benyovsky analizira izgled, promjene i ulogu glavnog trogirskog trga u doba razvijenoga srednjeg vijeka. Ističući posebno gospodarsku i društvenu ulogu tog središnjeg trogirskog javnog prostora, autorica u ovom radu, bogatim nizom likovnih priloga i planova grada Trogira kao i središnjeg gradskog trga prikazuje njegovo postupno širenje i prerastanje u središte svjetovne gradske vlasti.

Nenad Močanin u radu "*Osijek u turskim izvorima*" revizijom ranije objavljenih, te analizom novih turskih izvora, kao i ispravljenim čitanjem "Putopisa" Evlije Čelebije, govori o osnovnim obilježjima razvitka grada Osijeka u razdoblju od 1529. do 1687. godine. Naglašavajući značenje Osijeka kao prometnog čvorišta i veletrgovačkog središta s istaknutom vojnom ulogom, autor ističe da je u XVII. stoljeću grad dosegao veličinu od oko tisuću ili malo više kuća (fiskalnih jedinica), te da je imao realnih deset do dvanaest četvrti i islamskih bogomolja.

U radu "*Papinski dekreti iz godina 1622. i 1623. o osnivanju katedri za hrvatski jezik na europskim visokim školama i sveučilištima*" Stjepan Krasić, dominikanac i profesor opće povijesti Crkve i metodologije znanstvenog rada na rimskom papinskom sveučilištu Sv. Tome Aquinskog (Angelicumu), daje sasvim nov pogled na položaj, ulogu i važnost hrvatskog jezika

kako u hrvatskim etničkim granicama, tako i izvan njih, pokazujući, uz priložene priloge na kraju rada, kako su pape Grgur XV. i Urban VIII. u prvoj polovici XVII. stoljeća naredili uvođenje hrvatskog jezika u nastavni program visokih crkvenih učilišta i poznatih europskih sveučilišta. Autor naglašava da su se papinski dekreti o osnivanju katedri hrvatsko-dalmatinskog govornog jezika temeljili na trima osnovama: svi slavenski narodi potječu od Hrvata; oni govore istim jezikom koji se samo dijalektno razlikuje od jednog naroda do drugoga; jezik dalmatinskih Hrvata je najstariji i najljepši, pa kao takav najpogodniji da bude opći crkveni jezik svih Slavena. Na kraju ovog iznimno zanimljivog članka nalaze se, među ostalim, priloženi spomenuti papinski dekreti u svom izvorniku.

Analizirajući uzroke koji su doveli do ustanka Franje I. Rakocizija (1703.-1711.), Boris Nikšić se u članku "*Ustanak Franje II. Rakocizija i vjerski sukobi u Ugarskoj*" posebice osvrće na odnos Rakocizijeva tabora prema protestantima i prema erdeljskim Rumunjima i Srbima (Racima) iz južne Ugarske. Upravo Rakocizijev neuspjeh u rješavanju vjerske, političkog i socijalnog pitanja, autor drži presudnim u konačnom porazu ustanika.

Nakon toga slijedi intervju, koji je glavni i odgovorni urednik *Povijesnih priloga* Alexander Buczynski vodio s istaknutim austrijskim povjesničarem prof. dr. Arnoldom Supanom. Riječ je naime, o sveučilišnom profesoru istočnoeuropske povijesti na Sveučilištu u Beču, te predsjedniku Austrijskog instituta za istočnu i jugoistočnu Europu. Inače, dr. Supan autor je knjige "*Jugoslawien und Osterreich 1918-1938*" (Beč 1996.) u kojemu se iscrpno dotaknuo položaja Hrvatske i hrvatskih državnika u sklopu austrijsko-jugoslavenske vanjske politike. Kako je taj razgovor nastao neposredno u trenutku kada je dr. Supan bio pred završetkom svog rukopisa posvećenog ranomodernoj hrvatskoj povijesti unutar Habsburške Monarhije, ovaj intervju sadrži niz vrlo zanimljivih razmišljanja ovog vrsnog poznavatelja ranomoderne i suvremene hrvatske prošlosti. Intervju je objavljen usporedno na njemačkom i hrvatskom jeziku.

Rad Danice Božić-Bužančić "*Liječnici, kirurzi, ljekarnici, lijekovi u liječenju kuge u Dalmaciji u XVIII. stoljeću*" zapravo je jedno poglavlje knjige u radu "*Svakodnevi život u doba kužne epidemije u Dalmaciji krajem XVIII. stoljeća*". U ovom radu autorica raspravlja o zdravstvenoj kulturi, liječnicima, kirurzima, ljekarnicima i travarima koji su od XIII. do XVIII. stoljeća djelovali u Dalmaciji, te o lijekovima koje su rabili protiv kuge u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Unatoč vrlo ranom, već u XI./XII. st., upoznavanju sa onovremenim znanstveno-medicinskim dostignućima zahvaljujući utjecaju medicinske škole iz talijanskog grada Salerno i provođenju preventivnih mjera protiv kuge (poput npr. Dubrovniku gdje su takve mjere donesene već 1377.), stradanja od te opake bolesti bila su golema. Autorica tako iznosi podatak o 3260 umrlih od epidemije kuge u središnjoj Dalmaciji 1783./84. godina.

Analizom postojećih izvora i literature ali i nekih do sada nepoznatih ili slabo poznatih dokumenata, Tomislav Markus u radu "*Eugen Kvaternik u hrvatskoj politici i publicistici 1859.-1871. godine*" istražuje temeljne ideje i koncepcije političara i nacionalnog ideologa Eugena Kvaternika. Autor analizira njegove osnovne političke, kulturne, privredne, socijalne i vjerske stavove u komparaciji s temeljnim političkim i društvenim strujanjima tadašnjeg vremena u Hrvatskoj. Iako nije ostavio značajan trag u tadašnjoj hrvatskoj politici, navodi autor, Kvaternik je izgradio, kao jedan od njezinih hrvatskih političara, sustav nacionalne ideologije s državno-pravnim, političkim, kulturnim, privrednim i drugim shvaćanjima.

Rad Stjepana Matkovića "*Valorizacija Eugena Kvaternika u svjetlu pravaških ideologija i hrvatske historiografije od kraja 19. stoljeća do 1918.*" naslanja se, osobom E. Kvaternika, na prethodni Markusov rad. U njemu Matković razmatra valorizaciju Kvaternikove osobe prvenstveno s političko-stranačkog aspekta, pokazujući kako su problemi aktualne politike, primjerice pravaški raskol, nanovo aktualizirali sjećanja na Kvaternika i Rakovicu. Slično tome, u kontekstu novonastalog političkog stanja, o Kvaterniku su pisali predstavnici različitih političkih usmjerenja - od komunista (A. Cesarec, O. Keršovani i dr.) do ustaških publicista (I. Bogdan, M. Bzik i dr.).

Prvi pokušaj da se s povjesničarske strane analiziraju događaji vezani uz podizanje spomenika kralju Tomislavu u Zagrebu učinila je Mira Kolar-Dimitrijević u radu "*Povijest gra-*

dnje spomenika kralju Tomislavu u Zagrebu 1924. do 1947." U ovom radu autorica analizira složene političke i društvene prilike od 1924. god., kada je osnovan Odbor za podizanje spomenika, do 1947. kada je on postavljen pred željezničkim kolodvorom u glavnom hrvatskom gradu. Također ovdje valja naglasiti namjeru autorice da s historiografske strane ispuni ovim radom nikad realiziranu nakanu Društva za podizanje spomenika iz 1938. o izdavanju Spomenice i prikaza povijesti spomenika. Na kraju rada autorica daje niz priloga vezanih uz podizanje spomenika.

I na kraju, u ovom broju "Povijesnih priloga", kao što je to već i uobičajno, mogu se pročitati ocjene i prikazi novoizdanih knjiga, časopisa i zbornika.

Ivica Šute

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 38, Zadar 1996., 288 str.

UDK 94(497.5)(05)

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru izlaze jednom godišnje i usmjereni su na objavljivanje znanstvenih članaka s područja hrvatske povijesti. Zasebnu cjelinu u ediciji čine ocjene i prikazi domaćih i inozemnih časopisa i knjiga s područja povijesti. Na početku svakog znanstvenog rada napisan je kraći sažetak na hrvatskom, a na kraju nešto duži na jednom od svjetskih jezika.

Prvi članak u ovom broju pod nazivom "O nekim pitanjima pravnog položaja liburnskih općina u doba principata" (1-12) napisao je Lujo Margetić. U uvodu autor iznosi svoje stavove o pravnom statusu liburnskih općina u vrijeme principata. U sljedećem poglavlju autor ističe one elemente u kojima se slaže sa stavovima S. Čačea: interpretacija riječi *quos scrupulosius* etc. u djelu *Plin. Nat. hist. III, 19, 130*, zatim razlog da se neke liburnske općine javljaju u Plinijevu popisu gradova u unutrašnjosti X. talijanske regije i konačno u važnosti uloge *ius Latii* u Liburniji. Slijedi analiza stavova u kojima se autor ne slaže s Čačoom: identifikacija *Alutrenses* sa stanovnicima grada *Alvona*, interpretacija šutnje Plinija o *ius Latii* u Liburniji, te odustajanje od definicije *ius Italicum*. Zaključak je autora da je Čačev rad vrijedan doprinos za utvrđivanje pravnog položaja općina u Liburniji u vrijeme principata.

Mate Suić autor je članka "Zadarski i ninski Mirmidonci" (13-33). U radu autor na temelju legendu o sv. Krševanu analizira značenje imena Mirmidonci. U etnonimu i toponimu imena Zemunik autor nalazi semantički kalk mirmidonskog imena. Autor, nadalje, razmatra značenje pojma *Marab*, koji bi mogao biti hrvatski izonim "murav" s grčkom riječi *myrmex*. Na primjeru starohrvatskog plemena Jamometići autor dokazuje da to nisu oni koji "metu jame" već oni "koji zameću", "osnivaju", izrađuju jame za boravak.

"Pečat u ispravama hrvatskih narodnih vladara" (35-41) kraći je rad autora Milka Brkovića. U prilogu autor razmatra spomen pečata u Muncimirovoj ispravi iz 892. godine, Zvonimirovim ispravama iz 1075. i 1078. godine, te u ispravi Stjepana II. iz 1089. godine, također su razmotreni kasniji opisi još dva Zvonimirova pečata. Autor napominje da su pečati imali funkciju koroboracije isprava, te da je razvoj pečata i pečačenja unutar hrvatske dvorske kancelarije sličan onovremenim europskim kretanjima. Govoreći o materijalu izrade pečata, napominje da su izrađeni od voska ili metala.

Emil Hilje autor je rada "Nekoliko bilješki o zadarskom zlatarstvu XIV. stoljeća" (43-51) u kojem ukratko iznosi neke od mnoštva podataka koji se o ovom obrtu čuvaju u zadarskom arhivu. Osobito su vrijedne dvije skupine izvora za proučavanje zlatarskog obrta u